

M 9145:1-20

Landskap:	Småland	Upptecknat av:	Emil Jönsson
Härad:	Sunnerbo	Adress:	Norrum, Hornsborg
Socken:	Hamneda	Berättat av:	Densamme
Uppteckningsår:	1943	Född år	1861 i Väsby sn uti Luggude hd i Skåne

Svenska sägner om Hamneda

Hamneda kyrka kallades fordom Hamnedal och har varit ett munkkloster innan den blev församlingskyrka. Där skall också ha varit domstol och på en närliggande skogsås, som ännu kallas för Galgberget, skall avrättningar ha försiggått. Om den senaste missdådaren som skulle hängas på Galgberget berättas att mannen hette Arvid i Öshult, Hinneryd sn, och var dömd att hängas, men att hans hustru ridit till kungen för att begära nåd för sin man. Med bestämdhet kan traditionen – sägnen – ej uppgiva när denne Arvid i Öshult skulle ha levat, men det torde vara flera hundra år sedan, ty ingen människa kan nämna någon släkt till honom, men många har en otalig mängd skämtsamma historier att berätta, hur denne Arvid i Öshult drivit gäck med kronofogdar, länsmän och präster.

Barnlös skulle han ha varit i sitt äktenskap, ty han sade: "Jag brukar en fjärding och knullar en kärring, men därför får jag ej varken barn eller äring." Men det berättas att han hade många oäkta barn med alla sina pigor. Jag hörde redan nere i Skåne åtskilliga av Arvids i Öshult knephistorier. Just som snaran skulle läggas om halsen på Arvid, så utropade han "Jag tyckte mig höra min vita märra vrena", och verkligen kom hans hustru på den vita märren i fyrsprång och svängande med benådningsskriften från kungen. Det blev ingen avrättning av den gången, och Arvid skall ha blivit begravnen på Hinneryds kyrkogård och sägnen berättar att Arvid gjorde iordning sin gravsten med denna inskription: "Wänd mig ikring, får du se en underlig ting." På undersidan stod det: "Nu wet du hwad du såg, lägg mig som jag låg." Men den gravstenen finns inte och inte heller någon annan gravsten över Arvid i Öshult på Hinneryds kyrkogård. Alla hans övriga ulfspegelshistorier får jag endast i korthet omnämna nu: Om prästen och länsmannen, som skulle få pengar, Om hunnalorten, Om skraddarna, Om prästen vid dödsbädden, Om hustrun vid dödsbädden osv. Varför Arvid hade blivit dömd till döden förmäler inte sägnen.

Den gamla Hamneda kyrka såldes till en kapten Edelström på Sunnerborg 1889 för 150 kr. Den nya kyrkan kostade 60.000 kr, uppförd av gråstensblock och med ett spetsigt kopparbeklätt torn med ett järnkors på spetsen. Gråstenen till kyrkan är tagen i Horn Norregård och i Ölje. Gråstenen får inte kalkrappas för Intendentsämbetet. Kyrkan är täckt med plåt, 50 alnar lång, 20 alnar bred och inne i 16 alnar hög. Tornet är 45 alnar högt, men var förslaget att tornet skulle varit 15 fot högre, men kyrkobyggaren gick inte iland med pengarna som han åtagits för, utan begärde påökt först 2.000 kr, och det berättas att en av de främsta bönderna därvid uttryckte sig på kyrkostämman: "Har han (kyrkobyggaren) hela tiden varit hyggelig mot oss, så ska vi inte nu vara 'partiska' emot honom." Hans anhållan om påökt beviljades alltså. Tornspiran är täckt med kopparplåt. Stormen har

2 gånger blåst bort plåten och ny plåt har påsatts. Tornet är fyrkantigt och översta spiran slutar med ett tungt järnkors som också blåst omkull en gång.

Redan i slutet av 1700-talet framkom krav på ombyggnad av Hamneda gamla kyrka, på det sättet att ett torn skulle byggas i väster, men det förslaget förkastades och det beslöts att bygga en ny kyrka, och 1824 begyntes det bäras upp pengar till kyrkobyggnaden. Pengarna sattes i bank och belöpte sig till 60.000 kr. Längre kivades man om platsen men slutligen blev Högebol på Ellinge Skinnaregård bestämt och lantmätaren J W Modée i Ljungby gjorde karta och platsen godkändes 1882. Första ritningen av en rundkyrka för 63.000 kr godkändes. Men församlingsborna ändrade sin mening och ett nytt förslag av arkitekten Fritz Eckert i Öfwerintendentsembetet i Stockholm beräknades till 59.425 kr och antogs av församlingen. Arbetet utlämnades på entreprenad åt en byggmästare som hette T Rosvall i Helsingborg, vilken för en summa av 45.000 kr åtog sig utförandet av arbetet. Denne gjorde, enligt vad han föregav, stora förluster och slutligen måste församlingen själv träda emellan så att kostnaderna belöpte sig till 60.000 kr eller allt som fanns i kyrkokassan. Sedermera kom kyrkan att stå omålad ända fram till år 1926, då den genomgick en restaurering. År 1892 invigdes kyrkan av dåvarande kyrkoherden i Annerstad P J Rydeman. Söndagen den 29/11 1942 firades 50-årsjubileum. Ingen biskop var närvarande men kyrkoherden Bymer i S Ljunga och komministern B Jansson i Hamneda stod för altaret och kontraktsprosten Arvid Karlsson i Ryssby i högmässan.

Det första denne byggmästare Rosvall företog sig när han kom till Hamneda, var att köpa ett av de största hemmanen i hela socknen (undantagandes herrgårdarna): 1/3 mtl Öije. Där byggde han så ett tvåvånings ovanligt stort bostadshus av trä, och en stor ladugård med gråstensmurar och halmtak. En massa stora stenar fanns på egendomen och han trodde kanske att den skulle förslagit, men han hade löfte att ta sten till kyrkbygget var han ville i socknen. En del sten togs i Horn Norregård, en del i Öije, en del i Ellinge.

Takstolen på kyrkan är dubbel och klädd invändigt med bräder och inget valv förekommer, men sakristian är en tillbyggnad med 6 små valv sluttande från huvudskeppets gavel. Den yttre takstolen står på murens ytterkant och den inre takstolen står jämnt med murens innerkant, så att ett tomrum uppkommit emellan innerklädseln och yttertakets. I tornet finns 2 små klockor som rings genom trampning. På den större läses: "I Hamneda en tid förutan ljud jag var, men stämman återfått behagligt ren och klar. Dig kallar till kyrkan, att visa Guds dyrkan. Du vet ej när sist du blir mållös och stum. Anropa din Gud, bli då kall eller ljum. Den högste till ära, till lof och pris." Den mindre klockan har följande inskription: "Allt det anda hafver lofvar Herren psalm 150. Min christen god, hvar droppe blod, må i dina ådror röras, till kyrkogång, till bön och sång, när ljudet mitt må höras." Altartavlan, målad med den korsfäste frälsaren med 2 kvinnofigurer, har framtagits från den gamla kyrkan. 2 ljuskronor av mässing är inköpta från Gusums bruk och en tredje ljuskrona som tillhört gamla kyrkan har blivit restaurerad vid samma bruk. På denna senaste ljuskrona läses: "Denna krona är Guds namn till ära och Hamneda kyrka till prydnad förärad af borgaren och slagtaren i Stockholm Nils Jonsson Höök, som är född i Håå i Hamneda, och hans hustru Catarina Jonsson Höök till evig åminnelse anno 1688."

Över orgelläktaren hänger en liten antik mässingskrona från den gamla kyrkan. Orgeln är byggd år 1895 av direktören C Elfström i Ljungby och har kostat 4.500 kr och besiktigades samma år av A Widerman i Växjö och vann gott vitsord. Kandelabrar finns på väggarna, men elektrisk

belysning är insatt. I sydöstra hörnet mitt emot predikstolen är uppställd en dalaklocka, skänkt av riksdagsmannen Per Eriksson i Öije, Hamneda sn, den 28/6 1835. En dopfont av sandsten, uthugget på sidan ett lamm som bär ett kors. På locket som överklätts med blå sammet, på vars mitt finns ett nysilverfat varpå läses: "Den der tror och blifver döpt, skall varda salig Mark 16:16."

På många ställen i församlingen finns märke efter gamla skyttegravar från gränsstriderna. En lång skyttegrav utmed landsvägen söder om kyrkan. En annan vid landsvägen nordväst om kyrkan emot Ljungby. En sägen om en sumpmark som hette Hällornas Udd på vilken de danske, en stor skara ryttare, skulle ha av de svenske letts eller med list lockats ut på ett gungfly samt drunknat och helt och hållet blivit nergjorda, alla danskarna. Man skall ha funnit hästskor, sporrar, vapen och annat vid sedermera odling och torrläggning av jorden. Det sägs att danskarna läste i sina kyrkor: "För Hällornas Udd bevare oss, milde herre Gud". På en ö ute i Lagan har fordom legat ett gammalt slott, varefter synes pålverk nerslaget vid västra änden om ön. Ön utgör 7 tld och på den höstas gräs och används som betesplats för kreatur. Endast på ett ställe är ett grunt vadställe, men det hände 1902 att en dräng som ledde ett par stutar, han försvann på vadstället plötsligt i ett underjordiskt hål och drunknade. Det tros att Sunnerbo härad fått sitt namn efter denna kungsgård. Ingen minns vad någon av kungarna på Sunnerborg hetat, men en Måns Göstasson i Hamneda säger att han hört att en gammal kung som hette kung Wittling skulle ha bott på Sunnerborg slott eller fästning. I en by som heter Ryd är ett berg som benämns Ekebjerg och berättas att det fordom bebotts av troll och spöken. Vid 1800-talets början skulle det ha varit bevuxet med den grovaste och största ekeskogen i hela församlingen, men reducerades vid uthuggning för enskiftet 1885.

En massa forngravar finns i Hamneda församling. Vid Bäckaryd nära landsvägen finns en hällkista från vilken flera stora skelett förts till Vetenskapsakademien i Stockholm. Men gravar finns på många ställen: i Öije, vid Ryds missionshus, i Horn Norrum, vid prästgården, vid kyrkan. På båda de senast nämnda ställena finns stenar med runskrift. På Norrum finns förutom ett 100-tal jordkullar även en stor stenbunke som kallas "Drakaröret". Om detta rör berättas att 2 bönder i Horns by, den ene hette Elias och den andre Simon i Åkroken, Johannes Simonssons fader, skulle försöka komma i besittning av skatten som stenröret troddes gömma, och som också en drake troddes vaka över. Men det berättas också att efter många natters stillatigande arbete då de kommit ett stycke ner, att de plötsligt fick se den närbelägna Norregården brinna i ljusan låga, och då skyndade sig skattsökarna dit men fann att det endast var en synvilla. Detta arbete som de i början av 1800-talet gjorde, vågade de sedan ej mer fortsätta och ingen annan heller. En domarring finns på Norrum på utmarken. Endast 3 stenar står kvar, men det syntes hålör efter 7 stora stenar när jag kom hit 1898. De övriga hade min föregångare behagat lägga i en stenmur ännu 30 år tidigare (1868) ute på rymarken och jag kunde ej få reda på vilka de var, ty gubben hade glömt var hans arbetare lagt dem. I en sandgrop bakom den nya kyrkan, på Björsagårdens ägor, där det ännu står ett par runstenar, skall några barn ha lekt och en av runstenarna lossnade då, rullade ner och dödade ett av barnen.

Det berättas att en gång passerade så mycket krigsfolk genom socknen att 4 soldater i bredd, led efter led, skulle ha varit på samma gång att räkna från Horns åbro till Ljungby (2 mils väg). Men vilket årtal detta hände fick jag ej reda på. År 1567 skulle de danske under kung Frederik II under nordiska sjuårskriget jämte lübeckarna infallit, varvid svenskarna under kung Erik XIV, sedan danskarna uppbränt Hamneda åbro, tagit klockstapeln vid Hamneda kyrka och gjort därav en bro över Lagan, och höll de svenske stånd emot danskarna, då svenskarna kom från Horsaberga by. Sedan har de vid Bäckaryd och i Ifla gärde hållit en stor fältslaktning. Men senare skulle de svenske ha

retirerat mot Ljunga kyrka och Mjäryds by på slätten. Då slog de svenske sitt läger på Marieberg vid Össjö by, medan de danske låg vid Össjö by. Där spelade de med skjutstycken på motparten.

Omkring det nyss omtalade Drakaröret på Norrum finns också omkring ett 100-tal gravkullar, större och mindre. Gammalt folk berättade, då jag kom till lands, att man trodde att kullarna tillkommit antingen efter krig eller vid en slags pest som de kallade för krumpsjukan eller krumpsjukan, ty de krympte sig och dog därav berättas det. Men det kan också vara uppkastade gravar efter ett slag, ty det har hittats uniformsknappar, silverblandad metall, annars hade de rostat om de varit av järn. Vetenskapsakademien har låtit gräva i en stor del i Rodins (min företrädare) tid. Närmast jordytan påträffades träkol och brända benbitar.

Några av dessa gravar är 15 a 20 alnar i diameter, 6 a 7 alnar i höjd. Därför antages det att Drakaröret också är en begravningskulle, efter det den ligger bland de andra gravhögar. Landsvägen har t o m avskurit vissa kullar, liksom tydande på att de funnits där innan landsvägen byggdes. Den gamla vårdrettingen eller trettingen. Året delas i 4 trettingsveckodelar, och vårdrettingen blir början den 6 april med 13de veckan och räknas veckovis baklänges, och blir 1sta maj vanligen 10de veckan osv. I den 11te veckan skall man enligt gammal tradition begynna så och sätta. I 11te veckan sätter man potatis. I 8de veckan sår man havren. I 6e och 5e veckan sås det sista kornet. Göken kommer i 10de och gal i 9de veckan. Vårbruket anses avslutat i 4e veckan. Så hör man sällan nämnas 3dje, 2dra och 1sta veckan. Det som ger frukt i jorden, t ex rotfrukter, sås och sättes i månens nedan eller "när", och det som ger frukt ovan jord sås och sättes i "ny" måne.

Många människor har omkommit i Lagan, och en gammal verisjon som säger: "Nissan och Lagan tar mången man av daga, men Helgeån tar så många som bägge två", är kanske ej så säker, men de som senast och som man ännu minns inom denna församling är: en skollärare Landergren och samma gång Johan Gummesson, en smed, båda rusiga, 1875. En dräng och 2 pigor på Sunnerborg i kapten Edelströms tid. En pojke föll i möllefallet vid Sunnerborg, en bonde August Nilsson och en dräng från Horsaberga, en bonde Jöns Nilsson från Horns Kullar, men även Hängasjön har fått 3 druckningsoffer under min tid 1898-1925. Men August Nilsson och en Augustsson i Håå sänkte sig själva med flit.

Det berättas att för mycket länge sedan ett par makar som skulle gå till ett gille och hade med sig, som då brukades, ett fat gröt, på ett tenn- eller förtent kopparfat. Men så kom de till Lagan och den var isbelagd, så att ingen båt kunde begagnas däröver. Men gubben och gumman gick över på isen. Denna brast dock, när de kom mitt ut på ån. Folket kom i vattnet, men lyckades att kravla sig upp igen och kom iland. Men den av dem som bar grötfatet släppte det och det gick till botten i närheten av åkroken för kanske 100 år sedan (1898). År 1928 utfördes muddringsarbete i Lagan därförbi, men fatet har ej återfunnits. En annan sägen förmäler att en likskara tågade om vintern över en sjö i södra delen av Hamneda sn. Sjön kallas för Assasjön. Som sjön var frusen och isen tycktes vara säker, men i ett ögonblick brast den och hela skaran sänkte sig. Det skulle ha hänt på den tiden då man brukade bära liken på bår. Varken liket eller likföljet kom till finnandes, ty sjön var enligt sägnen bottenlös och har en underjordisk sjö. Några kringresande tattare skulle ha nekats att fiska i sjön och då hade de lovat att där skulle aldrig mer bli fisk i den sjön, utan den skulle gå till underjorden. Vad som är sant är att den nämnda sjön är mycket djup, med klart vatten. Vid ena sidan är en smal bottenremsa som ej har så djupt vatten, och där brukar baptisterna döpa sina medlemmar

vid intagning i deras samfund. Sjön kallas också för Stighultssjön efter det närliggande baptistmissionshuset i Stighult.

Till Hamneda socken hör följande byar: Björnstorps, Bäckaryd, Bohok, Ellinge, En, Fjäringstorpen, Floboda, Hamneda, Håå, Horn, Hällorna, Horsaberga, Hjulsnäs, Horshult, Hyltåkra, Horns Kullar, Höghult, Hönjarp, Issjöa, Ryd, Stighult, Sjuhult, Öije. 2 stora herrgårdar är inom församlingen: Sunnerborg och Hornsborg, båda uppkomna genom ihopslagning av en del mindre gårdar, men på de senaste 30 åren åter betydligt splittrade. Ej långt från gamla Hamneda gästgivaregård finns en rund träskhåla som kallas Katteflo, varom en sägen berättar att en skjuts sjunkit med hästar, folk och allt, och är hålan alltid vattenfylld. En annan håla på utmarken till Horn Norregård finns, som kallas för "Rackarhålan" och tros det att snapphanar haft sitt läger där i ofredstider. Det blir aldrig något vatten i den, besynnerligt nog. Areal $\frac{1}{2}$ tld och djupt under omgivningen. 3 vattenkvarnar är i församlingen: Sunnerborg, Floboda och Issjöa. Fordom var där ytterligare 3: Hjulsnäs, Arvids damm i Horn och Enkvarnen eller Björnstorps kvarn. De 3 senare är försvunna efter Lagans sänkning, och Iflaåns sänkning.